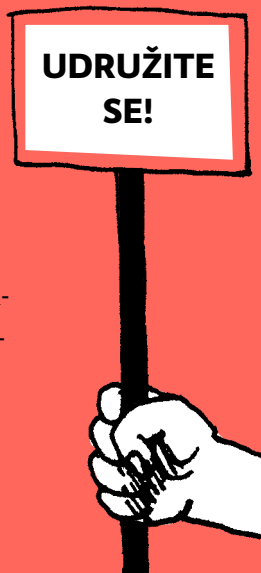

KO RADI RAD?

Priručnik za samoorganizovanje radnica i radnika

UVOD

Pred vama se nalazi predlog za razmišljanje. Modeli organizovanja su uvek specifični za određenu situaciju i grupu ljudi koja se organizuje i bori. U tom smislu, posredi su ideje koje treba promisliti i prilagoditi situaciji u kojoj se nalazite.

Priručnik s predlozima sastoji se iz tri dela. U prvom delu ukratko se objašnjavaju situacija vezana za rad i neke poteškoće s kojima se radnici koji žive u podstandardnim, a veoma često i rasno segregiranim naseljima, suočavaju. Objašnjenje je nastalo na osnovu uvida stečenih u razgovoru sa stanovnicima naselja i pojedinih naučnih istraživanja iz kojih su preuzeti statistički podaci. U drugom delu ukratko su opisani modeli za samoorganizovanje oko navedenih problema koje su razvijali i razvijaju radnice i radnici širom sveta. Na kraju je ukratko predstavljen model zadruge, kao moguća, ali ne idealna niti jedina alternativa eksploataciji atomizovanih radnika. Na kraju su ukratko predstavljeni i oblici saradnje u naseljima koji su zasnovani na principima međusobne pomoći, solidarnosti i neformalnog udruživanja.

SADRŽAJ

ŠTA JE PROBLEM?

ŠTA VI MOŽETE DA UČINITE?

ALTERNATIVE

Šta kažu stanovnici naselja, koji su njihovi problemi?

● Ovo nije sigurna zemlja za Rome.
Šta on ima kada dođe? Znae vi šta
Romi dobiju? Ništa!

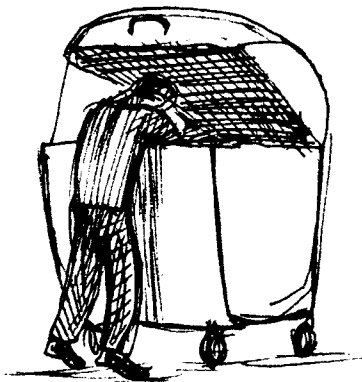
● Devedeset posto ljudi
u naselju živi od kontejnera.
Ne kažem, žive loše i Srbi.

● Posle kažu Romi neće da rade,
a nema posla za njih.

4

● U Nemačkoj na televiziji kažu
kako ovde ljudi žive bolje nego
tamo. A kad dođeš ovde, vidiš da
Romi žive ovako. To je katastrofa.

● Imala sam susret sa komunalnom policijom. Ja sam im rekla: slobodno slikajte, da nije tih flaša, ja ne bih imala od čega da hranim porodicu. On kaže: moram ja da te slikam. Ma slikaj ti slobodno.

● Mom mužu je komunalni policajac rekao: daj ličnu kartu, daj sve. Kaže mu: video sam ti ženu na drugom kontejneru. Pa jeste, mi živimo od tih stvari. Mi nemamo odakle da zaradimo i da prehranimo porodicu i unučad. Moram nekako da živim, kako ću? Jesu me slikali i uzeli ličnu kartu, koju ja, doduše, nisam htela da dam.

ŠTA JE PROBLEM?

Zapošljavanje u Srbiji danas je u najvećoj meri pod kontrolom različitih stranaka, a nesiguran posao, često u sivoj zoni, dovoljan je samo za puko preživljavanje. Radnička prava su degradirana, a radnici se sistematski obeshrabruju u borbi za svoja prava.

6 Veliki deo problema s kojima se suočavaju stanovnici podstandardnih naselja leži u rasnoj diskriminaciji na tržištu rada, koja dovodi do ogromne nezaposlenosti. Veliki broj radno sposobnog stanovništva romske nacionalnosti nezaposlen je. Na tržištu niskokvalifikovanih poslova rasprostranjena je direktna diskriminacija. Zabeleženi su i slučajevi otvorene diskriminacije, u kojima je potencijalni poslodavac bio direktan pri likom saopštavanja da u firmi ne želi Rome. Procenat nezaposlenosti među ženama

znatno je veći nego među muškarcima. Regionalno istraživanje o položaju Roma na Zapadnom Balkanu sprovedeno 2017. godine pokazalo je da je **samo 9% Romkinja zaposleno**. Jedan od razloga tome je to što o domaćinstvu, deci, starima i nemoćnim licima uglavnom brinu žene.

U Srbiji, prema nezvaničnim podacima, ima oko 47.000 Roma i Romkinja koji se bave sakupljanjem sekundarnih sirovina. Isti podaci pokazuju da gotovo polovinu tih radnika čine deca mlađa od 18 godina. Prema informacijama Sindikata sakupljača sekundarnih sirovina, za 200 kg sakupljenog papira sakupljač zaradi 500 dinara. Kako bi sakupio tu količinu, sakupljač mora da prepešači blizu 20 km. Radni dan sakupljača traje oko 11 sati, radi se najčešće bez zaštite na radu i bez ikakvih radničkih prava. Prosečan životni vek sakupljača je 46

godina. Od trgovine sekundarnim sirovinama Srbija ostvaruje profit zahvaljujući ogromnom broju neplaćenih radnih sati sakupljača. Iako Srbija godišnje zaradi oko 150.000.000 evra od izvoza sekundarnih sirovina, položaj onih koji najviše doprinose toj industrijskoj grani alarmantan je. Stereotipna predstava da su sakupljači najveći neradnici u našem društvu čini nevidljivom tu eksploataciju.

8 Uslove rada sakupljača diktiraju javna i privatna preduzeća koja se bave otkupom i reciklažom i država koja dodatno otežava ovu situaciju kriminalizacijom ovakvog oblika rada. U Srbiji se reciklira 15% otpada, a najveći deo reciklažne industrije čini 15 privatnih preduzeća koja izvoze materijal za cenu višestruko veću od otkupne, nakon primarne obrade (mlevenje, u pelat ili prah, i baliranje). Jedan od vidljivijih

primera kriminalizacije rada sakupljača je slučaj Javnog komunalnog preduzeća „Čistoća“ grada Novog Sada, koje je 2017. godine unajmilo privatnu agenciju da obezbeđuje javne kontejnere od sakupljača sekundarnih sirovina. Ubrzo nakon uvođenja privatnog obezbeđenja izveštavano je da su sakupljačima počele da pristižu kazne od 5.000 do 7.000 dinara, koje im je uručivala komunalna policija. Takva situacija proizvodi začarani krug strukturalne diskriminacije i siromaštva.

Drugi primer kriminalizacije siromaštva predstavlja zabrana rada Romima koji su registrovani kao nosači prtljaga na Beogradskoj autobuskoj stanici. Nosači prtljaga su u Agenciji za privredne registre registrovani kao preduzetnici. Pristup peronima su obezbeđivali redovnim plaćanjem peronske karte, ali od izmeštanja dolaznih

perona u leto 2019. godine njima nije dozvoljeno da kupe karte uz objašnjenje da „Cigani ne mogu više da rade“, pri čemu im obezbeđenje, uz asistenciju policije, sprečava pristup dolaznim peronima Beogradske autobuske stanice.

Državne mere za inkluziju i zapošljavanje Roma dosad su se ogledale uglavnom u nominalnoj podršci samozapošljavanju, programima javnih radova, prekvalifikaciji, dokvalifikaciji i sličnim „mekim merama“. U okviru takvih programa dodeljuju se subvencije koje su minorne u odnosu na one koje se daju stranim firmama za zapošljavanje lokalnog stanovništva. Informacije koje su prikupljene u okviru istraživanja o sprovođenju Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja pokazale su i da je određen broj korisnika i korisnica tih programa za samozapošljavanje na kraju

suočen s postupcima za prinudnu naplatu potraživanja, do kojih dolazi usled njihove nemogućnosti da redovno izmiruju svoje obaveze. Pored ovog oblika podrške, država daje privremene subvencije privatnim preduzetnicima koji zapošljavaju Rome.

Situacija u kojoj se nalaze ove radnice i radnici nije stvar lične sramote, već sramote sistema!

ŠTA VI MOŽETE DA UČINITE?

Sindikati

Sindikati su oblik organizovanja koji daje mogućnost radnicima da formulišu kolektivne zahteve i da nastupaju zajedno u rešavanju svojih problema. Snaga sindikata leži u brojnosti članstva, sindikalnih predstavnika i aktivista. Sindikati omogućavaju radnicima da vode zajedničke kampanje u vezi s pitanjima i problemima s kojima se suočavaju kako bi poboljšali svoj položaj.

- 12 Ukoliko se odlučite da osnujete sindikat, važno je da ga dobro profilirate. Mapirajte radno okruženje potencijalnih članova sindikata i njihove uslove rada. Informacije koje prikupljate treba da budu korisne za sindikat i vođenje kampanja. Na primer, možete mapirati radne obrasce i tip zapo-

slenja (formalni, neformalni, rad za stalno, po ugovoru o delu itd.), kao i broj radnica i radnika, njihove godine i rod. Napravite profil potencijalnih članova sindikata. Utvrdite razlike među njima i ono što bi za njih bilo presudno da se pridruže sindikatu. Identifikujte jake i slabe strane buduće organizacije. Artikulišite svoje ciljeve. Napravite plan ko će se baviti kojim aspektima problema i organizovanja sindikata.

Kampanja

Jedan od načina da se situacija promeni nabolje jeste vođenje kampanje. Kampanja služi kako bi se promenio pogled na određeni problem, kako bi se pridobila podrška javnosti i izvršio pritisak na one koji donose odluke. Kampanja podrazumeva da imate jasan razlog i cilj. Što je zahtev konkretnije profilisan – to bolje. Na primer, jedan

od zahteva od opšteg značaja mogao bi da bude: „Zahtevamo zapošljavanje sakupljača sekundarnih sirovina u javnim preduzećima u okviru mera pokretanja reciklažne industrije u Srbiji.“ Kampanja se takođe može graditi na individualnim slučajevima koji su od opšteg značaja. Na primer: „Stop diskriminaciji prilikom zapošljavanja. Pravda za Jovana!“ Napišite manifest svoje kampanje, u kome ćete definisati probleme, ciljeve i efekte promene. Odredite na koga želite da utičete kako bi se problem rešio.

14

Znanje je ključno za vođenje uspešne kampanje. Prikupite detaljne informacije pre početka kampanje. Važno je da postanete stručnjak za temu kojom se bavite. Izgradite vlastitu bazu podataka. Za kampanju su vam potrebni resursi i podrška. Iskoristite veštine koje poseduju članovi sindikata

i razmislite o tome koga biste mogli da pozovete da vam da savet ili pomogne s resursima. Razmislite o tome ko se već bavio sličnim problemima i ko bi se saglasio s vašom tačkom gledišta. Planirajte redovne sastanke sindikata kako biste postigli svoj cilj. Redovno održavajte komunikaciju među članovima sindikata. Proslavite svaku pobjedu.

(Uputstva za vođenje kampanje delimično su preuzeta iz priručnika *Kampanje! Izvršite uticaj: Neophodni koraci za uspešnu kampanju*, koji se nalazi na sajtu Britanske biblioteke.)

Primeri Jedan od primera sindikalnog organizovanja u Srbiji je Republički sindikat sakupljača sekundarnih sirovina, osnovan 2011. godine u Nišu. Jedan od ciljeva tog sindikata bila je legalizacija sakupljanja sekundarnih sirovina i ostvarivanje prava na zdravstveno i penziono osiguranje sakupljača. Zbog nemogućnosti finansiranja putem članarine, sindikat je danas prinuđen da preživljava na projektnim aktivnostima. Razgovor s predstavnicima tog sindikata mogao bi da pomogne u razumevanju teškoća sindikalnog organizovanja u savremenom trenutku.

16

Jedan od primera sindikalnog organizovanja u inostranstvu je sindikat *Ujedinjeni glasovi sveta*, čiji je cilj podržavanje prekarnih, potplaćenih radnika, pre svega imigranata, u Velikoj Britaniji. Članstvo sindikata čine radnici koji se bave

higijenom i čišćenjem, portiri, radnici u
obezbeđenju, građevinski radnici, radnici
u uslužnom sektoru, seksualni radnici i
oni koji se bave reciklažom. Sindikat je
osnovan 2014. godine, nakon čega je
dobio veliku pažnju javnosti zahvaljujući
seriji uspešnih kampanja za pristojnu
platu, bezbednost na radu, plaćeno bo-
lovanje i poštovanje radnica i radnika.

Kolektivizujte brigu o deci!

Aktivnosti koje u domaćinstvu mahom obavljaju žene takođe su rad. Takav rad je neophodan kako bi svi ukućani bili zdravi i mogli da funkcionišu na svakodnevnom nivou. Rad u domaćinstvu trebalo bi da među sobom dele svi odrasli ukućani. Međutim, nije uvek tako. Najčešće, zbog globalno uspostavljenih patrijarhalnih odnosa, taj rad mahom obavljaju žene.

Kućni rad nije vaš lični problem!

Briga o deci je rad koji je moguće kolektivizovati tako da oslobodimo deo vremena jedni za druge. Jedna od mogućnosti je *organizovanje vrtića u naselju* u kome bi se stanari naselja smenjivali u funkciji vaspitača i vaspitačica u odnosu na potrebe i mogućnosti. Drugi model je *banka slobodnih sati*. To je sistem razmene u kome, umesto novca, razmenjujemo svoje vreme. Na primer, ako jedna osoba volontira sat vremena čuvajući decu nekom drugom, ta osoba stiče jedan sat kredita koji može da iskoristi kasnije, kad joj čuvanje dece bude potrebno.

18

Takav oblik organizovanja čuvanja dece mogao bi da oslobodi dovoljno vremena za uključivanje u kampanje. Jedna od kampanja, na primer, mogla bi biti posvećena

zahtevu da se u blizini naselja izgradi vrtić. Takođe, slobodno vreme moglo bi da se iskoristi za zarađivanje novca ili rad u sindikatu ili zadruzi. Ovakav model moguće je primeniti i na druge vrste kućnih poslova, ali i na različite usluge.

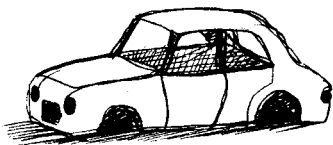
Primer

Koko lepo je autonomni vrtić namenjen deci iz socijalno marginalizovanih grupa, uzrasta od tri do šest godina, koji je počeo s radom 2013. godine u Beogradu. Kolektiv vrtića koristi alternativne pedagoške metode kako bi pružio osnovna znanja i veštine, počevši od znanja o osnovnim oblicima i bojama, do znanja o kulturama, muzici, higijeni i prirodi. *Koko lepo* raznim aktivnostima promovise i praktikuje ravnopravnost i solidarnost. Vrtić se finansira od donacija.

Šta kažu stanovnici naselja, koji su njihovi problemi?

● Zaposlen sam u Gradskoj čistoći. Imam ugovor na tri meseca i zbog toga su mi ukinuli socijalnu pomoć. Sada ne mogu da kupim sinu opremu za praksu. Ide u mašinsku školu i trebaju mu cipele, odelo i zaštitna maska. Ja nemam da mu pružim. Da li je sad to u redu?

● Ja imam staru školjku od auta parkirano u dvorištu i zato mi ne daju socijalnu pomoć. Kažu: imaš kola. Pa to nisu kola, to se lepo golim okom vidi.

20

● Nudili su nam da se preselimo u selo. A šta ja da radim u selo? Ovde još nekako živimo na kantama i malo od socijalnog. Bez zemlje u selu nema života.

Pravo na socijalnu platu

Socijalna plata je pravo na dohodak dovoljan za život koji se ne određuje na osnovu zaposlenja i isplaćuje se iz javnog budžeta. Pravo na socijalnu platu imaju svi oni koji iz različitih razloga ne mogu da na tržištu rada pronađu posao i koji nisu sposobni da obavljaju poslove koji postoje na tržištu. Socijalna plata se sastoji iz različitih komponenata, među kojima su socijalna pomoć, univerzalna zdravstvena zaštita, osiguranje u slučaju nezaposlenosti, kao i dečiji dodatak i drugi oblici jednokratne pomoći. Socijalna plata nije oduvek postojala. Ona je rezultat višedecenijskih borbi onih na dnu socijalne lestvice.

22

Kod nas se ovaj prihod delimično ostvaruje socijalnom pomoći, a ona se dodeljuje onima koji mogu da dokažu loše mate-

rijalno stanje. Uz mesečnu nadoknadu, postoje i drugi vidovi podrške, kao što su jednokratna novčana pomoć, interventna jednokratna pomoć i dodatak za tuđu negu i pomoć. Novac koji se dodeljuje kao socijalna pomoć apsolutno je nedovoljan za dostojanstven život u Srbiji. Oni koji su radno sposobni često primaju socijalnu pomoć samo devet meseci, a od njih se očekuje da pronađu način da prežive sami do kraja godine. Ta situacija često vodi u gomilanje dugova. Pored toga, primaocice socijalne pomoći država u Srbiji primorava i na prinudni, neplaćeni rad u razmenu za socijalnu pomoć.

23

Oni koji žive od socijalne pomoći u Srbiji proglašavaju se parazitima, a država neprestano novim uredbama pokušava da im umanjí prihode. Centri za socijalni rad često postupaju kao oni koji blokiraju

pristup socijalnoj pomoći, a ne kao oni koji je obezbeđuju. S druge strane, usled mera štednje, centri za socijalni rad često imaju smanjene resurse, što upravo i dovodi do toga da najsiromašniji ostaju bez pomoći koja im je neophodna.

Smanjenje socijalnih davanja za većinu znači glad. Socijalna plata je pravo, a ne milostinja! Ukoliko se takva degradacija izbornih prava trpi u tišini, šanse su veće da bez takvih prihoda ostanemo.

Širom sveta organizuju se masovni protesti protiv smanjenja socijalnih davanja koja se sprovode kao deo paketa mera štednji.

Primer

Jedna od grupa koja je organizovala masovne akcije u Velikoj Britaniji protiv mera štednji i smanjenja socijalnih davanja jeste *Osobe sa invaliditetom protiv mera štednji*. Ta grupa ljudi je, pored protesta, organizovala i sabotaže kao što su blokade ulica u Londonu, kao i akciju blokiranja ulaza na konferenciju Konzervativne partije tako što su se zaključali jedni za druge i svoja invalidska kolica.

Šta kažu stanovnici naselja, koji su njihovi problemi?

● Ja ne bih volela da idem na kantu. Što da mučim samu sebe? Ali moram, kako ću da živim?

● Sada nas policajci trenutno ne diraju. Ali stavljaju te podzemne kontejnere i to više ne možemo da diramo. To najviše rade po centru, tu gde najviše ima da se skuplja. Šta će da bude kad ih sve zakopaju, ne znam. Još ti što su ostali što nisu u centru, te imamo. To je manje od pola grada.

26

● Ja sam prošle godine dobila prijavu 60.000 dinara. Morala sam da platim jer su mi pretili da će sina da mi stave u zatvor. Platila sam na tri rate. Šta ću? Neću da mi dete ide u zatvor.

● Sada ne smemo da izađemo po kantama. Zato nemamo problema. Šta sad da radim, ili da kradem ili da prosim? Kako da izdržavam porodicu sa 15.000 dinara socijalne? Čim uzmem socijalnu pomoć, moram neki dug da vratim. Čim stigne, ja dajem jer sam uzela. A decu što imaš, niko te ne pita. Ako nosi prljavo, izbaciće je iz škole.

● Primamo socijalnu pomoć, od toga živimo. Ali od toga se ne živi. Bolje da idem na kante nego da kradem.

● Lepim gume i popravljam bicikle. Živim sam.

ALTERNATIVE

Zadruga

Mnogi su danas na globalnom nivou u potrazi za izlazom iz situacije pukog preživljavanja i ostvarenjem zarade za dostojanstven život na osnovu vlastitog rada. Jedan od mogućih alternativnih oblika organizovanja obespravljenih radnika i radnica jeste zadružno udruživanje.

28

Zadruge su autonomne asocijacije radnica i radnika u kojima se zajednički interesi ostvaruju zajedničkim vlasništvom i demokratskim upravljanjem preduzećem. Svi članovi zadruge, bez obzira na pol, rasu, socijalni status ili političko i versko opredeljenje, imaju jednako pravo glasa i ista prava i obaveze. Zadruge mogu distribuirati prihod tako da deo novca ulažu u aktiv-

nosti i infrastrukturu od opšteg značaja za zadrugare.

Jedna od prednosti zadrugarstva, na primer, mogla bi da bude mogućnost samostalnog pregovaranja sakupljača o ceni otkupa sirovina. Dugoročan efekat ovakvog udruživanja mogao bi biti otvaranje samostalnih reciklažnih jedinica ili proizvodnje finalnih proizvoda koji kao bazu koriste reciklirani materijal.

Primeri U Negotinu je osnovana prva zadruga *Eko krug*, kao deo IPA projekta prekogranične saradnje Srbije i Bugarske. *Eko krug* ima deset zadrugara koji se bave odvajanjem, tretmanom i transportom separatnog otpada. Iako ta zadruga nije nastala samostalnim udruživanjem radnika, već kao projektna

aktivnost, korisno bi bilo razgovarati sa članovima zadruge kako bi se bolje razumeo ovaj oblik organizovanja i problemi s kojima se zadrugari suočavaju.

Kartонера je socijalni, politički i umetnički izdavački pokret u Južnoj Americi. Organizovan je kao niz lokalnih zadruga koje od prikupljenog kartona i recikliranog papira štampaju knjige. Svaka knjiga ima ručno oslikanu naslovnu stranu. Knjige se prodaju na ulici i na sajmovima knjiga. Pored prodaje knjiga, *kartonerasi* promovišu književnost široj čitalačkoj publici. To je samo jedan od primera mogućeg udruživanja kako bi se recikliranje uključilo u samoorganizovanu proizvodnju finalnog proizvoda.

Drugi oblici organizovanja sakupljača sekundarnih sirovina

Pored zadruga i sindikata, sakupljači sekundarnih sirovina mogu da se organizuju i na nivou neformalnog naselja u kom žive. Na taj način, posebno, sakupljači koji se tim poslom bave korišćenjem kargo bicikala mogu da razmenjuju alat za popravku tih bicikala, kao i znanja i veštine neophodne za njihovo održavanje. Popravljanje bicikala najugroženijih sakupljača sekundarnih sirovina, što je prethodnih nekoliko godina sprovodila *Bajsologija*, može znatno da unapredi proces sakupljanja sekundarnih sirovina i da omogući veću zaradu sakupljačima.

Sakupljači sekundarnih sirovina koji žive u neformalnim naseljima mogu da se organizuju da zajedno obilaze kompanije u

kojima se sakuplja otpad koji može da se reciklira i da od njih traže da im daju otpad koji bi bio pogodan za reciklažu ili kasniju prodaju. Tako se može prikupiti više otpada i zaraditi više novca.

Povezivanje s komšilukom i zgradama u blizini neformalnih naselja i pokušaji dogovora sa stanovnicima tih zgrada da svoj otpad koji može da se reciklira ustupaju sakupljačima još jedan je predlog koji se može razmotriti.

32 Konačno, oni sakupljači koji imaju kargo bicikle mogu da se organizuju da obavljaju druge vrste poslova svojim biciklima, od selidbi sitnijih stvari, preko dostava, do raznih drugih poslova.

VAŽNO JE DA ZAPAMTITE

- Borba za ekonomsku i socijalnu pravdu iscrpljuje. Zato je važno izgraditi međusobnu solidarnost i odnose zasnovane na međusobnoj brizi. Što više ljudi učestvuje u borbi, manji će teret snositi pojedinci.
- Dobra komunikacija u grupi je ključna stvar. Poštujte psihičke i fizičke granice drugih. Razumevanje i empatija su sastavni deo borbe.
- Ovaj priručnik nije granica vaših saznanja o mogućim sredstvima za borbu niti granica vaše imaginacije.

(Kolektivna briga među stanarima i briga o sebi od izuzetne su važnosti u borbi. Ovi principi su delimično preuzeti sa veb-stranice *Štrajk podstanara* [Rent Strike] i prilagođeni ovom priručniku.)

Beleške

Impresum

Za izdavača:
Danilo Ćurčić

Autorka:
Ana Vilenica

Saradnici na tekstu:
Marko Vasiljević i Danilo Ćurčić

Lektura:
Nevena Bojičić

Crteži, dizajn i prelom:
Đorđe Balmazović, Škart

Tiraž: 200

Štampa: Standard 2, Beograd
www.a11initiative.org
office@a11initiative.org

Ovaj materijal je nastao uz finansijsku podršku Međunarodnog centra Olof Palme kroz podršku koju sprovodi Sida Jedinica za podršku civilnom društvu (CIVSAM).

Donatori zadržavaju pravo da ne budu odgovorni za aktuelnost, tačnost, potpunost i kvalitet traženih informacija.

CC BY-NC-SA

